

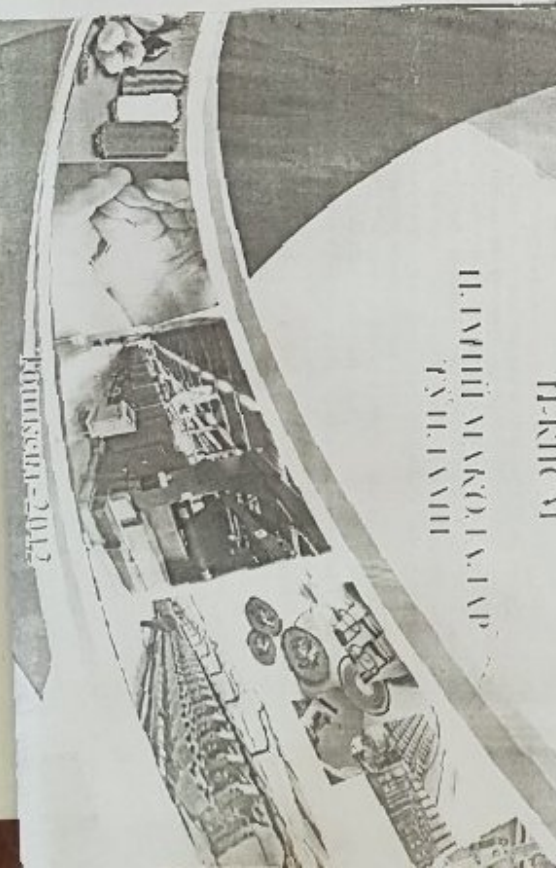
709/2012

УСБЕННӨСРОННӨР/СӨНӨСРОННӨР
ӨЛӨН БАСАГА АНГАГА АНГАГА АНГАГА АНГАГА
ТОХИОН ГЭНГЭН ГЭНГЭН ГЭНГЭН ГЭНГЭН
НӨСӨН ГЭНГЭН

“УБЕРНӨСРОННӨР
НӨСӨН ГЭНГЭН
НӨСӨН ГЭНГЭН”

Республика Армения-ийн иргэдэд

НӨСӨН
НӨСӨН ГЭНГЭН
НӨСӨН ГЭНГЭН

2012-2013

strength – kuchli tomonlari, weakness – zaif, kuchsiz tomonlari, opportunity – imkoniyatlari, in great – tўsiqlar kabi.

Олий таълим муассасаларида усулий фаолиятни ривожлантириш, талабаларнинг ўз-ўзини касбий ривожлантиришга бўлган эҳтиёжини қарор топтиришда – портфолиолар ҳам ижобий таъсир кучига эга.

Портфолио – (итал. portfolio – портфель, ингл.хужжатлар учун папка) таълимий ва касбий фаолият натижаларини аутентик баҳолашга хизмат қилувчи замонавий таълим технологияларидан ҳисобланади. Портфолио бўлажак мутахассиснинг ўқи ўқитувчининг сараланган ўқув-методик ишлари, касбий-шахсий ютуқлари йиғиндиси сифатида акс этади.

Олий таълим муассасаларида таълимий фаолият учун: талабалар портфолиоси, битирувчи,

докторант, тингловчи портфолиоси ва бошқ. педагогик фаолият учун ўқитувчи портфолиоси, раҳбар ходим портфолиоси каби турлардан фойдаланиш мумкин бўлади. Юқоридаги фикрларни умумлаштирган ҳолда таъкидлаш мумкинки, олий таълим муассасалари ўқув жараёнига инновацион таълим технологияларини татбиқ этиш – бутунги кунда соҳа

олдида турган муҳим вазифалардан саналиб, унда ўқув жараёнининг меъриий, усулий, моддий техник таъминоти, кадрлар салоҳияти ҳамда инновацияларни ўзлаштириш кўникмалари ва, албатта, талабаларнинг касбий билимларни эгаллашга бўлган билиш фаоллигини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилиши мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т.: Ўзбекистон, 2011. –Б.15-16.
2. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. –192 б.
3. Ишмухамедов Р., Абдукодилов А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: —Истеъдод жамғармаси,2008. – 180 б.
4. Слостенин В.А. и др. Педагогика. – М.: "Академия", 2002. – С.5-6.

TA'LIM TIZIMIDA MUTAXASSIS MURABBIY VA RAHBARNING FAOLIYAT MAHORATI

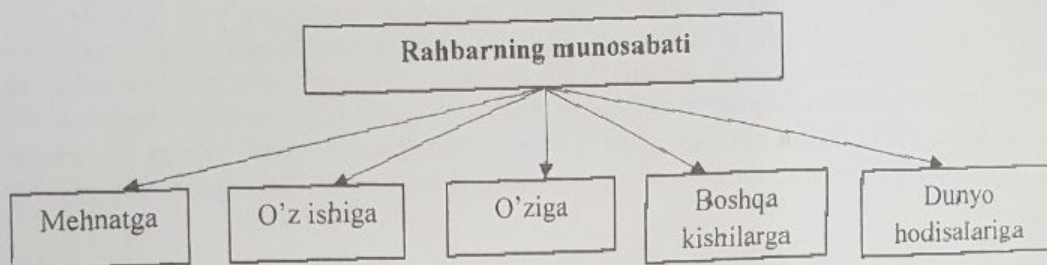
Kalandarova S.N. o'qituvchi (TIMI)
Shodieva Sh.M. talaba (TTESI)

Ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarish o'z tarkibiga yoshlarning, talabalarning fikrlash faoliyatini, kasb egallash va o'zlarida komil inson sifatlarini shakllantirishning bir nechata bevosita va bilvosita ta'sir qiluvchi, bir-birini to'ldiruvchi faktorlarini oladigan murakkab jarayondir. Davlatimiz ta'lim-tarbiyaning hozirgi bosh strategik maqsadi 1997-yil avgustda qabul qilingan «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» asosida: «Zamon talablariga, bozor iqtisodiyoti talablariga javob beruvchi, o'zida komil inson sifatlarini shakllantirgan yetak mutaxassislar tayyorlashdan iborat», deb belgilanadi. Mustaqil O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limining keng yoyilishi, miqdor va sifat jihatdan jadal o'sishi, turli xildagi ta'lim tizimi va ta'lim muassasalaridan tashqari ta'lim-tarbiya maskanlarining ishlab turishi ta'lim va tarbiya jarayonini boshqarishning juda zarurligini taqazo etadi. Sotsial boshqarish masalalari ilmiy bilimning maxsus sohasi qilib ajratiladi. Pedagogik jarayonlarni, hodisalarni va obyektlarni boshqarishda pedagogika qonuniyatlarini hisobga olish zarur. Bu holda pedagogik boshqarish tushunchasi qo'llaniladi. Bu borada biz birinchi navbatda, ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarish va unga rahbarlik qilish haqida fikr yuritmoq'imiz zarur.

Rahbarlik qilish – konkret shaxslar va ularning jamoalarini bevosita boshqarishdir. Bu termin va tushunchaning ma’nosi shundan iboratki, rahbarlik qilish ongli faollikni talab qiladi. Boshqarishning barcha asosiy qoidalari rahbarlik-murabbiylik qilishga ham taluqlidir. Quyidagilarni aniq biladigan rahbarlar jamoalar va tashkilotlarni boshqarishlari mumkin:

1. Rahbarlik maqsadini.
2. Ishchilar shaxsining oqibat holatini, ishchilar taraqqiyot darajasini, ularning xususiyatlarini, ma’lumotini, axloqiy sifatlarini.
3. Xodimlarning shaxsiy sifatlarini va ularning o’zgarish yo’llarini.
4. Boshqariladigan tizimga ta’sir qiladigan vositalar va sifatarni.

Odamlar orasida ishlash jarayonida rahbarning har bir xodimga munosabati tushunchasi yotadi. Bunda biz rahbarning munosabatlaridan kelib chiqqan axloqiy sifatlarini, uning ijobiy yoki, aksincha, salbiy harakatlarini, munosabat formalarini quyidagi bosqichlarda kuzatish mumkin (1-chizma)

Rahbarning boshqa odamlarga, jamoaga, jamiyatga munosabatiga qarab uning:

- dilkashligi yoki qarama-qarshiligi;
- ochiq ko’ngilligi va injiqligi;
- sezgirligi;
- o’rtoqchiligi;

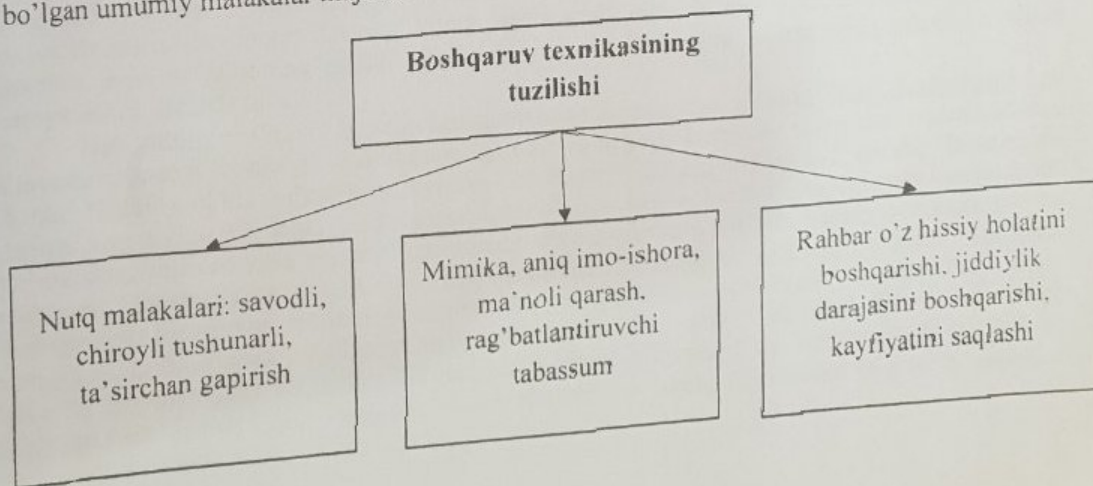
- xushmuomalaligi kabi xislatlari aniqlanadi.

Insonning o’z-o’ziga munosabatida o’z qadr-qimmatini his etish, to’g’ri tushunilgan g’urur shuhratparastlik va hokozolar ko’zga tashlanadi. Rahbarning o’z ishiga va mehnatga munosabatida esa, unda eng avvalo:

- tashabbuskorlik, tirishqoqlik, mehnatsevarlik yo, aksincha, erinchoqlik, qiyinchilikni yengib o’tish ishtiyoqi yiki cho’chish, haqgo’ylik, saramjon-sarishtalik kabi sifatlar ajralib turadi.

Bu borada biz faoliyat tushunchasiga kata ahamiyat berishimiz zarur.

Rahbarning boshqaruv texnikasi – ish faoliyatida ham, ishdan tashqarida ham zarur bo’lgan umumiy malakalar majmuidir.

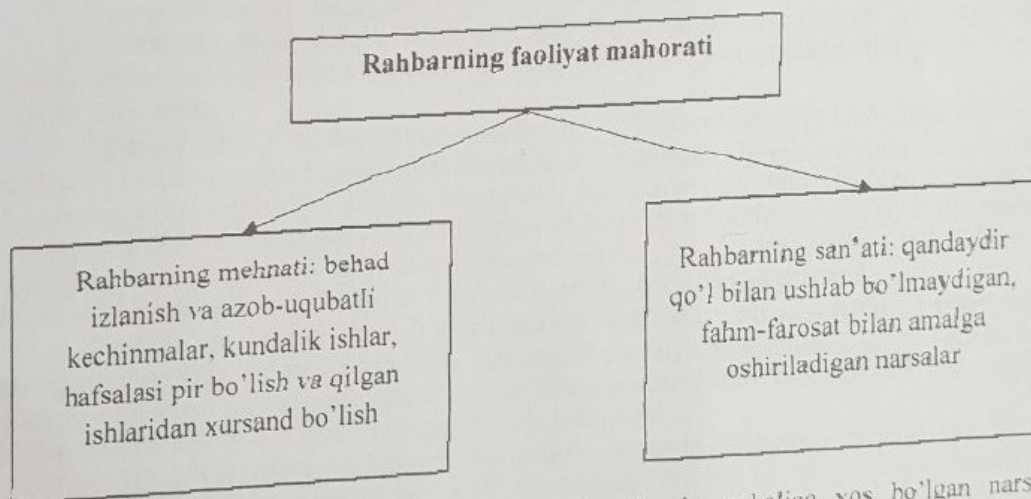

Faoliyat insonning muhit bilan o'zaro faol munosabatidir. Ma'lum bir maqsadga yo'naltirilgan institut talabasi faoliyatining maqsadi o'zini moddiy jihatdan ta'minlash va butunlay mustaqil odam bo'lish uchun hunar egallashdan iborat.

Mahorat egasi oz mehnat qilib, kata natijaga erishadi, faoliyatning samarali bo'lishi uchun rahbarda qobiliyatning quyidagi turlari bo'lmog'i lozim:

1. Bilish qobiliyati.
2. Tushuntirish olish.
3. Kuzatuvchanlik.
4. Tashkilotchilik.
5. Obro' orttira bilish.
6. To'g'ri muomala qila olish.
7. Kelajakni ko'ra bilish.

Hozirgi davr sharoitida boshqaruv faoliyatini xalq xo'jaligining yakuniy natijalariga jamiyatning ehtiyojlarini qondirishga, iqtisodiy va ma'naviy rag'batlantirishning ta'sirchan tizimidan mohirlik bilan foydalanish, uni yuksak darajadagi davlat intizomi bilan birga qo'shib olib borishga, boshqaruvning tashkiliy tuzilishi va usullarini takomillashtirishga qaratish muhim ahamiyatga egadir. Xalq ta'limi tizimi boshqaruvining ajralmas qismi bo'lib, unga rahbarlik qilish va uni boshqarishni takomillashtirish hozirgi davrning dolzarb muommosidir.

Boshqarish har qanday jamiyatda hayotning barcha sohasiga xos bo'lgan narsadir. Boshqarishdan asosiy maqsad – mehnatkashlarning moddiy-ma'naviy ehtiyojlarini tobora to'la qondirish uchun ishchilardan barcha ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish va takomillashtirishdan iborat. Hozirgi kunda boshqarish, birinchi navbatda, kishilarning iqtisodiy ahvolini, xalq xo'jaligining moddiy holatini, ijtimoiy faoliyatini, ularni qadriyatlarimiz ruhida tarbiyalashni nazarda tutadi.

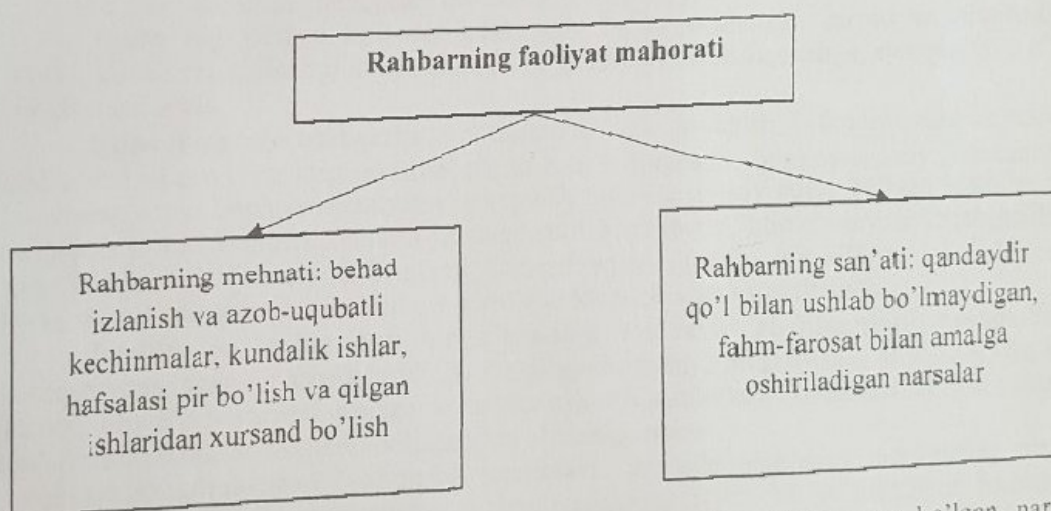
Jamiyatning ma'naviy holatini boshqarishdan maqsad esa, ilm-ma'rifatli, madaniyatli, har tomonlama kamol topgan yuksak darajadagi pok va axloqli kishilarni tarbiyalab yetishtirishdan iborat. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, boshqaruv tarqqiyotning har qanday bosqichida jamiyatning o'ziga xos ichki xususiyatga ega bo'lgan holda, kishilarning ijtimoiy jamoatchilik mehnatidan, turmushy va mehnat jarayonida o'zaro aloqada bo'lish hamda o'z moddiya va ma'naviy faoliyatining mahsulini alamashtirish zaruriyatidan kelib chiqdi. Tabiiyki, boshqaruvsiz, muayyan tartibni o'rnatmasdan va quvvatlamasdan turib, mehnat faoliyatini, ayniqsa, kng miqyosda amalga oshirib bo'lmaydi. Har qanday nisbatan katta miqyosdagi bevosita ijtimoiy yoki birgalikda qilinadigan mehnat qiluvchiga ma'lum darajada muhtojdir. Idora qiluvchi ishlarni nbir- biriga muvofiqlashtiradi va ishchi faoliyatdan farq qilib, umumiy vazifalarni bajaradi.

Faoliyat insonning muhit bilan o'zaro faol munosabatidir. Ma'lum bir maqsadga yo'naltirilgan institute talabasi faoliyatining maqsadi o'zini moddiy jihatdan ta'minlash va butunlay mustaqil odam bo'lish uchun hunar egallashdan iborat.

Mahorat egasi oz mehnat qilib, kata natijaga erishadi, faoliyatning samarali bo'lishi uchun rahbarda qobiliyatning quyidagi turlari bo'lmog'i lozim:

1. Bilish qobiliyati.
2. Tushuntirish olish.
3. Kuzatuvchanlik.
4. Tashkilotchilik.
5. Obro' orttira bilish.
6. To'g'ri muomala qila olish.
7. Kelajakni ko'ra bilish.

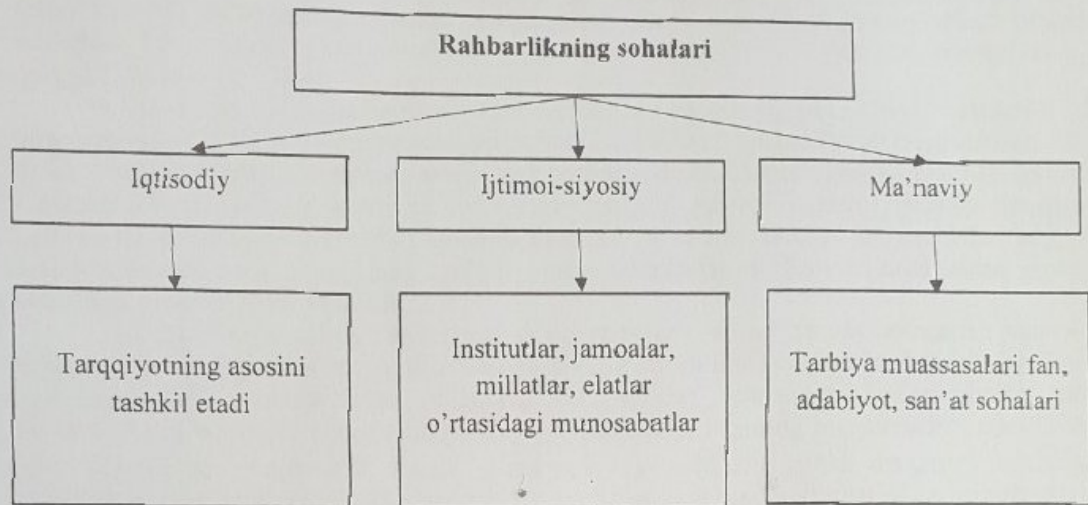
Hozirgi davr sharoitida boshqaruv faoliyatini xalq xo'jaligining yakuniy natijalariga jamiyatning ehtiyojlarini qondirishga, iqtisodiy va ma'naviy rag'batlantirishning ta'sirchan tizimidan mohirlik bilan foydalanish, uni yuksak darajadagi davlat intizomi bilan birga qo'shib olib berishga, boshqaruvning tashkiliy tuzilishi va usullarini takomillashtirishga qaratish muhim ahamiyatga egadir. Xalq ta'limi tizimi boshqaruvining ajralmas qismi bo'lib, unga rahbarlik qilish va uni boshqarishni takomillashtirish hozirgi davrning dolzarb muommasidir.

Boshqarish har qanday jamiyatda hayotning barcha sohaliga xos bo'lgan narsadir. Boshqarishdan asosiy maqsad – mehnatkashlarning moddiy-ma'naviy ehtiyojlarini tobora to'la qondirish uchun ishchilardan barcha ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish va takomillashtirishdan iborat. Hozirgi kunda boshqarish, birinchi navbatda, kishilarning iqtisodiy ahvolini, xalq xo'jaligining moddiy holatini, ijtimoiy faoliyatini, ularni qadriyatlarimiz ruhida tarbiyalashni nazarda tutadi.

Jamiyatning ma'naviy holatini boshqarishdan maqsad esa, ilm-ma'rifatli, madaniyatli, har tomonlama kamol topgan yuksak darajadagi pok va axloqli kishilarni tarbiyalab yetishtirishdan iborat. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, boshqaruv tarqqiyotning har qanday bosqichida jamiyatning o'ziga xos ichki xususiyatga ega bo'lgan holda, kishilarning ijtimoiy jamoatchilik mehnatidan, turmushy va mehnat jarayonida o'zaro aloqada bo'lish hamda o'z moddiya va ma'naviy faoliyatining mahsulini alamashtirish zaruriyatidan kelib chiqdi. Tabiiyki, boshqaruvsiz, muayyan tartibni o'rnatmasdan va quvvatlamasdan turib, mehnat faoliyatini, ayniqsa, kng miqyosda amalga oshirib bo'lmaydi. Har qanday nisbatan katta miqyosdagi bevosita ijtimoiy yoki birgalikda qilinadigan mehnat qiluvchiga ma'lum darajada muhtojdir. Idora qiluvchi ishlarni nbir- biriga muvofiqlashtiradi va ishchi faoliyatdan farq qilib, umumiy vazifalarni bajaradi.

Ma'lumki, jamiyat 3 asosiy sohani: iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy sohalarni o'z ichiga oladi,

Shu tarzda boshqarishning ham uchta asosiy turi mavjud.

Ulardan eng asosiysi **iqtisodiy boshqaruv** bo'lib, u jamiyat hayoti va tarqiyotining asosini tashkil etadi. Hozirgi kunda hukumatning iqtisodiyini boshqarishga, ayniqsa, ko'p e'tibor berishi bejiz emas.

Ijtimoiy-siyosiy boshqaruv – kishilarning turli jamoalari (ijtimoiy guruhlar, millatlar, elatlar va hokazo) o'rtasidagi munosabatlarni ham boshqaradir. Ijtimoiy-siyosiy boshqaruvning bu turning asosiy mohiyati jamiyatni boshqarish tizimida siyosiy negiz bo'lgan ishchilar bilan dehqonlar ittifoqini mustahkamlash va rivojlantirishdan iborat. Ijtimoiy-siyosiy boshqarishning sosiy maqsadi – ijtimoiy tafovutlarni bartaraf etish, ijtimoiy bir xillikka erishish, davlat boshqaruvini takomillashtirib, ijtimoiy o'z-o'zini idora qilishga aylantirishdir.

Jamiyat va uning har bir a'zosining ma'naviy rivojlanishini boshqarish – boshqaruvning yana bir asosiy turidir. U maktabgacha tarbiya muassasalari, hunar-texnika bilim yurtlari, oliy o'quv yurtlari, pedagogic malaka oshirish institutlarini boshqarishni, fan, adabiyot, san'at madaniyat kabi sohalarni boshqarishni o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqarishni boshqarish vazifalari deganda boshqaruv mehnatining maxsus turlarini, boshqariluvchi manbaalarga ta'sirko'rsatishdagi u yoki bu yo'nalishlarni tushunmoq kerak.

Boshqaruv vazifalariga:

- rejalashtirish;
- tashkil qilish;
- sozlash;
- muvofiqlashtirish;
- nazorat qilish;
- hisob-kitob qilish kabilar kiradi.

Rejalashtirish- boshqariluvchi manabni rivojlantirish maqsadini va bu maqsadga erishish masalalarini belgilash, ishlash rejasini tuzishdir. Rejalashtirish boshqariluvchi manbalarni rivojlantirish va modellashtirishni o'rganishni ham o'z ichiga oladi.

Sozlash - tizimning turli elementlari o'rtasida ma'lum nisbatni tugatib turishga, boshqariluvchi manba ishlatganida reja topshiriqlaridan chetyga chiqib ketishga yo'l qo'ymaslikka qaratilgan.

Nazorat qilish – ishchining amaldagi jarayoni va taraqqiyoti rejagaqanchalik muvofiqligini kuzatib va tekshirib turishdan iborat.

Hisob – kitob qilish - esa rejani yoki uni amalga oshirishdagi muayyan bosqichlar qanday bajarilayotganiga yakun yasashdir. Shuni ta'kidlash joizki, yuqorida sanab o'tilgan boshqaruv vazifalarini xalq xo'jaligining xoxlagan sohasiga, jumladan, maorif sohasiga ham to'liq ma'noda tadbiiq qilish mumkin. Modomiki shunday ekan, har bir rahbar xdim o'zining boshqaruv ish tizimini mazkur boshqaruv vazifalari asosida tashkil qilsa, bu borada yaxshi natijaga erishihsi mumkin.

Ta'lim oldiga qo'yilgan vazifalarni muvoffaqiyatli bajarish ta'lim tizimini boshqarish va unga rahbarlik qilish faoliyatining saviyasiga bog'liq. Ta'lim tizimiga ilmiy rahbarlik asoslarini ishlab chiqish pedagogika uchun asosiy yo'nalishdir. Boshqarishda ilmiylik tamoyili hozirgi sharoitda tobora ko'proq ahamiyat kasb etmoqda. Uni amalga oshirish ijtimoiy tarqqiyot qonunlarini to'laroq bilib borishni, qonunlardan, har bir ta'lim- tarbiya jarayoni bilan bog'liq soha yo'nalishlari, xo'jalik tarmog'l, o'quv yurtini boshqarish tajribasidan yanada keng foydalanishni nazarda tutadi.

Xulosa qilib shuni aytish lozimki ta'lim-tarbiyani ilmiy asosda boshqarish tamoyili amalga oshirishning uchta asosiy sharti mavjuddir, ya'nu ta'lim-tarbiyani boshqarishning ilmiy negizlarini turli choralar bilan bo'lsa-da, rivojlantirish, ishchilarni boshqarishning turli muammolarini ishlovchi maxsus ilmiy-tadqiqot muassasalari tarmog'ini, jumladan, maorifning ilmiy tarmog'ini rivojlantirib borish; ta'lim-tarbiyaga rahbarlik qilish darajasiga talabning kuchayib borayotganligini hisobga olgan holda boshqaruv mehnati xodimlarini atyyorlash, qayta tayyorlash tizimini tashkil etish; o'quvchilarni boshqarish, jumladan, boshqarishning eng yaxshi tajribalarini o'rganish, umumlashtirish va ommalashtirish. Har bir rahbar xodim rahbarliki qilayotgan muassasani yoki o'quv yurtini boshqarishda ana shu uchta shartga rioya qilish sharti.

Foydalangan adabiyotlar royxati

1. Mavlonova R., Normurodova B., Raxmanqulova N. Tarbiyaviy ish metodikasi: oquv qo'llanma - T.: Tib-Kitob nashriyoti 2010. - 209 b
2. Ишмухамедов Р. Ж. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари тарбиячи-уқитувчилари ва гуруҳ раҳбарлари учун амалий тавсиялар): методические указания – Т.: Истеъдод 2010. –141 б.
3. Исмаилова З.К. Тарбиявий иш методикаси: дарслик – Т.: Истиклол 2003. –150 б.
4. Xoliqov A. Pedagogik mahorat: darslik - T.: Tafakkur-bo'stoni, 2011. - 423 b

КИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ СОХАСИДАГИ КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИДА ДАРСЛАРНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ

Байгураев Т.Д. (ТИМИ)

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан кейин мамлакатимизда хукукий демократик давлат куриш ва жахон ҳамжамиятидан ривожланган давлат сифатида ўрин олиш вазифаси қўйилди. Албатта юртимизда жахон талабларига москеладиган хар тамонлама ривожланган, ўз касбини пухта эгаллаган, ватанларвар фидойи ёшларларни тарбиялаб етиштиришда таълим муассасаларида ўқитишни янада юксак боскичга кўтариш, унинг тарбия билан уйғунлигини таъминлаш катта ахамиятга эга.

Биринчи президентимиз таъкидлаганларидек, “Биз ишлаб чикқан ва бугунги кунда хаётга татбиқ этаётган ушбу моделнинг маъно-мазмуни давлат курилиши ва конституциявий тузумни тубдан ўзгартириш ва янгилаш, иқтисодиётни мафкурадан холи этиш, унинг сиёсатдан устунлигини таъминлаш, давлатнинг бош ислохатчи вазифасини бажариши, яъни ислохатлар ташаббускори бўлиши ва уларни мувофиқлаштириб бориши, қонун устуворлигини таъминлаш, кучли ижтимоий сиёсат юритиш, ислохатларни боскичма-боскич ва изчил олиб бориш тамойилларига асосланадиган сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ислохатларни амалга оширишдан иборатдир”¹